
СИМВОЛИЧКЕ КЊИГЕ ЕНГЛЕСКЕ ЕПИСКОПАЛНЕ
ЦРКВЕ СА ПРАВОСЛАВНОГ ДОГМАТСКОГ
ГЛЕДИШТА

(Свршетак)

Г л а в а о с м а

Трећи приговор против учења Енглеске цркве о јерархији стоји у вези с њеним учењем о евхаристији, односно с учењем о објективном присуству тела и крви Христове у евхаристији и о евхаристичкој жртви. На ову страну учења Енглеске цркве у вези с учењем о јерархији обратио је пажњу папа Лав XIII у напред поменутој були „Apostolicae curae“. У вези са одговором на ову булу енглеских архи-

епископа,¹ појавила се 1898 године „Одбрана буле „Apostolicae curae“,² чији су аутори били енглески римокатолички епископи на челу с кардиналом Воганом. У були и нарочито у „Одбрани“ били су указани услови чије неиспуњавање, по мишљењу римокатолика, чини немогућим признање енглеске јерархије свештенством. У тачци десетој те „Одбране“ указује се на тесну везу између учења о стварном присуству Исуса Христа у евхаристији и евхаристичкој жртви, с једне стране, и учења о свештенству, с друге³. Садржина „Одбране“ уперене против валидности енглеске јерархије може се свести на следеће: пошто англиканско учење о евхаристији искључује појам о њој као новозаветној жртви, то у томе учењу не може бити места учењу о истинитом свештенству.⁴ Основна мисао поменутих докумената Римске цркве, по мишљењу И. Соколова, „да негативно учење англиканаца о евхаристичкој жртви повређује и чини неважећим англиканска посвећења, заслужује потпуну пажњу православних и мора да се узме у разматрање“.⁵

У одељку „О евхаристији“ видели смо да из учења Енглеске цркве о евхаристији и евхаристичкој жртви логички следује да се на садржину свештене власти у том учењу немисли као на власт која би садржала у себи пуномоћије за освећење и принашање на жртву тела и крви Христове у правом смислу. Тамо се даје пуномоћије само за приношење такве жртве која је могућа без стварног присуства тела и крви Христове на жртвенику, тј. жртве слављења и захвалности или жртве као успомене на крсну смрт Господа. За римокатолике је такво разумевање свештенства равно одрицању истинитог свештенства. Ово је отворено и категорички засведочено у напред поменутој „Одбрани“, у којој се каже: „Наш свештеник је тај који је постављен и овлашћен да при-

¹ Responsio Archiepiscoporum Angliae ad litteras apostolicas Leonis Papae XIII de ordinationibus Anglicanis. Londoni, 1897, В. руски превод у часопису „Богословский Вѣстникъ“, 1897, јуни-јули.

² A. Vindication of the Bull „Apostolicae curae“. A letter on Anglican ordres. By the Cardinal Archbishop and Bishops of the province of Westminster 3-d edition. London, New-York and Bombay, 1898.

³ А. Булгаковъ, Къ вопросу объ англиканской іерархіи (Труды К. Д. А., 1898, авг., стр. 542).

⁴ А. Булгаковъ, op. cit. стр. 562.

⁵ И. Соколовъ, op. cit. стр. 20.

носи литургијску жртву, значи, тај који је добио од Бога власт да помоћу речи освећења производи присуство тела и крви Христове под видом хлеба и вина и приноси их у жртву. Он може да има и друга пуномоћија која се сједињују с његовим служењем, на пример, власт опраштања грехова; њему се може поверити дужност проповедања речи Божје и пастирског служења. Али се последња пуномоћија и дужности јављају као придодати..., не односе се на његову суштину“.¹

Православна црква се не слаже са таквом римокатоличком формулом о свештенству. Она верује у претварање святих дарова и у умилоствитељни значај евхаристичке жртве и сматра да власт принашања те жртве сачињава битно пуномоћије свештеничке власти. Кроз васељенског учитеља св. Јована Златоустог она признаје да се у вршењу бескрвне жртве изражава највиша част свештенства и открива његово небеско постављање.² Свештеник је у Православној цркви „жрец и приносилац божанских тајни“.³ Али ако упоредимо православно учење с римокатоличким, ми ћемо видети, да Православна црква не своди у таквој мери као Римокатоличка суштину свештенства на освећење святих дарова и принашање евхаристичке жртве. Иако са православног гледишта власт принашања евхаристичке жртве у извесном смислу може се сматрати као основна власт, уколико се евхаристија уздиже над другим тајнама, ипак поред евхаристичке власти као битни део јерархијских пуномоћија Православна црква сматра власт отпуштања и задржавања грехова. Преко источних патријараха она исповеда да је „Христос установио свештенство кад је установио жртву и рекао: ово чините за мој спомен и кад је дао власт отпуштања грехова“.⁴ Дакле и са православног гледишта, као и са римокатоличког, Енглеска црква уколико не даје одређен и позитиван одговор на питање о објективном присуству тела Христовог и крви Његове у евхаристији и о евхаристичкој жртви, повређује

¹ A. Vindication of the Bull „Apostolicae curae“ § 13, p. 26-27, cf. И. Соколовъ, *op. cit.*, стр. 44.

² S. Joan. Chrys., *De sacerdotis*, lib. III, 4, Migne, ser. graec., t. XLVIII, col. 642—643.

³ Стихира из свештеничког опела.

⁴ Послание Патриарховъ Восточно-Каѳолической Церкви о православној вѣрѣ, чл. 15.

учење о веома битном делу свештеничке власти. Али за разлику од Римокатоличке цркве са православног гледишта та је повреда, како мисли И. Соколов, само делимична и не означава потпуно уништавање свештеничке власти.¹

Енглески богослови англо-католичког правца, како смо видели у одељку „О евхаристији“, труде се да докажу да текст званичног енглеског вероучења не искључује веровање у реално присуство тела Христово у евхаристији, ни чак у извесном смислу веровање у трансупстанцијацију и жртвени значај евхаристије. Али ово није учење и веровање целе Енглеске цркве. У њеној средини, чак и на епископској столици, могу се наћи људи, као споменути епископ бирмингамски E. W. Barnes, који држе проповед и војују против доктрине и праксе претварања св. дарова. Та његова проповед изазвала је формални и тешки раскол и тешку саблазан како за своје тако и за туђе. Покојни енглески примас R. T. Davidson ограничио се само на братску посланицу Barnes-у, али овај није на њу ни обратио пажње, и остао је непоколебив у заштити своје религиозне „истине“. Садашњи пак примас D-r G. G. Lang, много конзервативнији и католички расположенији човек, „сасвим се одрекао да се меша у тај црквени скандал“.²

Глава девета

Последњи приговор који се ставља Енглеској цркви у вези с њеним учењем о јерархији јесте њено учење о апостолском прејемству (*apostolica successio*). При разматрању овог учења треба имати у виду да ли Енглеска црква признаје и верује у апостолско прејемство, а затим треба да се објасни какву важност придаје англиканство том прејемству и не поштује ли се оно, по речима професора Глубоковског, „као традиционални обред свечане интронизације са црквеним молитвама“,³ као што је случај са Шведском и другим протестантским црквама? „Шведска је црква добро обезбеђена у погледу апостолског прејемства, али му не даје прин-

¹ И. Соколовъ, *op. cit.*, стр. 45.

² Н. Глубоковски, Англиканство и православље (Гласник С. п. п., 1931, бр. 5, стр. 69).

³ Н. Глубоковски, Англиканство и православље (Хришћански живот, 1926, бр. 2, стр. 85).

ципијелну важност, и у своме епископству види управо-археолошки украс; значи, она види ту не битни елемент свога постојања, већ чисто спољашњу и пуну поштовања декорацију, а тиме сама смањује своје догматско значење“.¹

Учење Енглеске цркве о апостолском прејемству засведочено је пре свега у предговору чину посвећења. Тамо се каже: „За све који пажљиво читају Св. Писмо и старе писце, очигледно је да су од времена апостола постојали ови степени свештених служитеља у цркви Христовој: епископи, свештеници и ђакони. Та звања су се увек тако високо поштовала да нико није могао да се усуди да узме на себе које било од њих без претходног призивања, искушавања и испитивања и пошто се показало да дотични има за потребне особине, бивао је признат и примљен за то од стране законите власти помоћу опште молитве са полагањем руку (By publick Prayer, with Imposition of Hands). А зато да би се ова звања сачувала, достојно употребљавала и поштовала у Енглеској цркви, нико се не може сматрати или примити за законитог епископа, свештеника или ђакона... сем позваног, искушаног, испитаног и примљеног за то сагласно доле наведеној формули, или онога који је примио претходно епископско посвећење или постављење“.²

У самом англиканском чину посвећена лица која се постављају за црквено служење сматрају се, како смо видели у глави петој овога одељка, као прави прејемници апостола, пастира и учитеља које је поставио сам Бог. Њихово је служење тако високо и одговорно да се човек, посвећујући себе, не може уздати сам у своје силе и способности него му их даје Сам Бог.

Веру у апостолско прејемство налазимо у делима многих енглеских богослова. Тако еп. Козин каже: „Ми не признајемо унакажени клир без епископа, чији се низ код нас никад није прекидао, као што се није нарушио и стари апостолски канон при њиховом посвећењу“. „Ми примамо и чувамо јерархију истинско црквену, примљену још од времена апостолских од свега хришћанског света.“³ У истом

¹ Ibid.

² The Book of Common Prayer, p. 625.

³ Козинъ, еп. доргамскій, Вѣроученіе, учрежденіе и обряды англиканской церкви, руск. перевод И. Тројицког, Спб., 1868, стр. 16—17.

смислу се изражавају Wordsworth, Forbes и др.¹ Веома је важан за нас, у погледу англиканског учења о апостолском прејемству, одговор енглеских архиепископа на булу папе Лава XIII, у којем се између осталог каже: „Намера је наших отаца била у томе да бисмо ове дужности (епископске), које су од првих времена потекле, сачували и проширили и са одговарајућим поштовањем примили и ценили, у томе баш смислу, у којем су оне од апостола биле примљене и досада се употребљавале“.²

Сличну констатацију су дали претставници Енглеске цркве у мешовитом одбору англиканаца и православних на Ламбетској конференцији 1930 године. „Код питања о апостолском прејемству, каже се у извештају Ламбетске конференције, констатовано је да је интенција Цркве енглеске изражена у предговору чину рукоположења. Објашњено је да се Црква енглеска свагда држала правила да епископа имају посветити тројица других, а да сваки свештеник има бити рукоположен рукоположењем од епископа. Црква је енглеска дакле свагда брижљиво чувала апостолско прејемство и сматрала да на тај начин има несумњиву везу с Апостолима“.³

Али овакво гледиште не заступају сви претставници Енглеске цркве. Међу њима има таквих који јој поричу апостолско прејемство. Тако је, на пример, еп. вустерски Пераун тврдио да историјско епископство није везано неопходно с прејемством апостолског рукоположења, и учење о апостолском прејемству рукоположења назвао је најчудовишнијим учењем (*a most monstrous doctrine*).⁴ Други дају такво тумачење учењу о апостолском прејемству које лишава црквено-догматску идеју *apostolica successio* сваке конкретне садржине претварајући је у потпуну фикцију. Овде имамо у виду теорију историјског епископата еп. глочестерског А. G. Hedlam-а, по коме се суштина ове теорије, у изла-

¹ В. опширније код В. Соколова, *op. cit.*, стр. 245—251.

² Богословскій Вѣстникъ, 1897, отд. III, стр. 50.

³ Иринеј, еп. бачки, Ламбетска конференција и уједињење цркава (Гласник С. п. п., 1930, бр. 22—23, стр. 352).

⁴ *Rewiew of the Churches*, 1892, octobr, p. 39, cf. Е. К. Смирновъ, Къ старокатолическому вопросу, Православенъ ли intercommunion. Харьковъ, 1894, стр. 50—51.

гању проф. Глубоковског, састоји у томе што је сав ауторитет дат цркви и њој потпуно припада, а епископство, и уопште јерархија, извршни су органи који своје постојање и сва пуномоћја добијају искључиво од цркве. Отуда се овде апсолутно не тражи никакво прејемство у самој јерархији, за коју је потребно само да је била законито назначена извесном црквом и санкционисана рукоположењем у сваком засебном случају. Неопходна је само историјска непрекидност (*historical continuity*) цркве, а она већ сама бира и легализује своје опуномоћене свештенослужитеље. Отуд проистиче и то да су у свакој фактичкој цркви, нормално изабрани и потврђени свештенослужитељи, законити и, разуме се, „валидни“, принципијелно у своме звању, због чега треба да се узајамно признају у свима постојећим црквама као равноправни у своме јерархијском достојанству.¹ Разуме се ова теорија која проглашује „историјски епископат“ као историјом створени црквено-управни институт, не усвајајући му богоустановљености, стоји у потпуној супротности с учењем Православне цркве јер негира основну догматску идеју учења о апостолском прејемству. Колико је нестабилно и нејасно у англиканском црквеном сазнању учење о *apostolica successio* сведочи недавни случај у Њујорку, који наводи Н. Глубоковски. Њујоршки епископ William Manning, члан лозанске конференције, 28 октобра 1930 године при посвећењу суфрагана за њујоршку дијецезу, одржао је говор о „the Apostolica Ministry“, као обавезном за канонско законито црквено свештенослужење. То је изазвало бурну противничких протеста у англиканским црквеним круговима и било је пропраћено скандалом личног карактера.²

Из наведених примера види се да у Енглеској цркви, поред веровања и признања апостолског прејемства скоро у православном духу, постоји и негирање тог учења или такво његово тумачење које га лишва сваке садржине.

¹ Н. Глубоковски, *Apostolica successio* и јужно-индијско црквено уједињење (Гласник С. п. п., 1930, бр. 22-23, стр. 339).

² *The Church, Times*, 5 dec. 1930, p. 723 d., cf. Н. Глубовски, Англиканство и православље¹ (Гласник С. п. п., 1931, бр. 4, стр. 60).

Глава десета

Из разматрања главних приговора који се стављају учењу Енглеске цркве о јерархији могле су се уочити велике противречности и размимоилажења која постоје у самом англиканству у погледу разумевања јерархије. Размимоилажење постоји између „Articles“ и „Prayer-Book“-а. Док се из „Articles“ не може закључити да је јерархија установа „de jure divino“, дотле нам „Prayer-Book“ даје право да јерархију ипак можемо сматрати као Божанску установу. Али и у самом „Prayer Book“-у као да се осећа нека бојазан у одређивњу пуномоћија јерархијских степена: презвитера и епископа. Зато, можда, је у праву И. Соколов, који каже: „По унутрашњем свом садржају свештенство, како се оно јавља у англиканском чину посвећења, заузима, може се рећи, неки средњи положај између тајне и обреда. У протестантску шему стављен је обред који је прилично близак у неком погледу по својој садржини православном и римокатоличком“.¹ Различито схватају јерархију и сами англиканци: док англокатолици заступају староцрквено гледиште о јерархији и скоро се слажу са православним становиштем, дотле претставници протестантског правца негирају то гледиште. Ова подвојеност као црвени конач пролази кроз историју Енглеске цркве. Код В. Соколова ми можемо наћи довољан број имена англиканских богослова, који заступају староцрквено гледиште на јерархију, међутим А. Булгаков наводи низ истакнутих богослова XVI и доцнијих векова који су заступали чисто протестантско гледиште на свештенство као тајну, на апостолско прејемство и на јерархију уопште. Тек у XVII и највише у XIX веку код богослова високоцрквеног правца опажа се покушај да се англиканско учење о јерархији приближи учењу старе цркве. Ова подвојеност у мишљењима англиканских богослова и високих претставника Енглеске цркве у битним питањима вероучења, по нашем мишљењу, стоји у противречности са светоотачким учењем о једном јединственом епископату, у чијем се јединству оличава јединство вере и јединство цркве. При таквој подвојености у мишљењима, која у англиканству долази до потпуне супротности и узајамног одрицања епископат не може да испуни

¹ И. Соколовъ, *op. cit.*, 48.

своју најважнију функцију — да буде чувар Христове истине, која се непрекидно чува у цркви. Насупрот овом принципу јединства англикански епископи истичу „широкогрудост“ Енглеске цркве. У њеној црквеној оградџи, кажу они, има места, као што је увек било од XVI века за „све школе мисли“. У апелу англиканских свештеника англокатоличког правца, упућеном англиканским епископима 1930 године¹, указује се до каквих граница се простире индивидуална слобода у Енглеској цркви. „Проповедници са саборске катедре, каже се у том апелу, могу да поричу основне истине Христове вере без обзирања на епископску цензуру. Јереси могу да се предају у богословским колеџима несметано. Неки од епископа омаловавајући црквене законе дају понекад причешће онима који нису конфирмирани и можда онима који нису ни крштени“. Али се ова слобода ограничава, кад су у питању англокатолици, чије се исповедање вере заснива „на враћању старим симболима и саборима, оцима и првобитној неподељивој цркви“. „Јерархија Енглеске цркве, кажу англикански свештеници, хвали се пред целим светом својом толеранцијом и у исто време јавно се труди да нас истера из ове средине“. „Добро је познато, да се модернистима дозвољава да одричу и понижавају симболе и чак Свето Писмо, али епископи их ретко упозоравају због нелојалности. У скоро издатој књизи под насловом „Савремени проблеми“ доктор Меџар (Мајог) изгледа лишава хришћанство његове садржине и проповеда сасвим нехришћанске погледе на многа основна учења цркве, али га нико званично није оповргао, иако се он бави васпитавањем будућих свештеника. Исто тако је добро познати свима старешина цркве недавно писмено одрицао „васкрсење у телу“ изјављујући, да савремени утанчани ум не може то да прими; али нико није чуо за ма које епископско неодобравање ове негације основног дела хришћанске религије. С друге стране проповед са катедре ватреног свештеника изговорена пре неколико година у којој се он послужио речју „пресуштаствљење“ изазвала је против њега велико незадовољство епархијског архијереја и оштру и строгу опомену од лондонског епископа. Више од тога, три наша сабрата у ливерпулској епархији који никад нису пори-

¹ The Church Times, 1930, 23 мај.

цали ниједне основне тачке хришћанске вере, него су изражавали веру у одређеним богословским формама, била су строго кажњена и искључена из свештеничког реда“. „Ваша је садашња политика, настављају свештеници англокатолици обраћајући се епископима, самоубилачка... једини начин понашања према нама који се практиковао до сада био је програм свесног гоњења и суровог искушења“. „И овде смо ми у праву, Ваше Преосвештенство, завршавају своје писмо — протест поменути свештеници, да тражимо од вас, да ви прво уредите свој дом. Садашњи хаос у области богослужења је неизбежна последица хаоса у области вере. Док не буде сагласности у погледу вере, не може бити сагласности у погледу молитве од стране свештенства и народа“. Ово писмо — протест потписао је велики број англиканских свештеника кентербериске и јоршке провинције и било је упућено англиканским архиепископима и епископима.

При таквим околностима тешко би се могло рећи да англикански епископат, уједињујући у једној црквеној огради разне групе и примајући на себе унионалну мисију међу другим црквама, остварује принцип на који је указао св. Киријан, да је црква „*una et sola a Domino constituta*“. Јединство вере, јединство у основним истинама вере неопходан је услов — *conditio sine qua non* постојања цркве и њеног органа епископата. Где нема тог јединства, тамо нема вере и поверења у цркву и епископат. То је случај са англиканском јерархијом. Неповерење према њој, у погледу њене валидности постоји не само споља, него и унутра, у редовима баш оних англиканаца који искрено и озбиљно теже васпостављању учења Васељенске неподељене цркве. Протојереј Е. Смирнов у своме писму из Лондона наводи изјаву једног англиканског свештеника, у којој се изражава то неповерење у валидност енглеске јерархије. „На крају крајева, каже тај свештеник, ми морамо да се обратимо вашој цркви за условну хиротонију. Сумња у истинитост нашег свештенства толико је велика код нас да многи од наших свештеника иду код старокатолика, да би поново добили посвећења код њих. Старокатолички епископи радо посвећују нас... али њихово свештенство није боље од нашег. Ако треба да се подвргнемо реординацији, то свакако је боље од вас, јер се ваше свештенство никад и ни у чему није сумњичало... За нас

постоји један излаз: да признамо несигурност нашега свештенства и да се обратимо Источној цркви за ново посвећење¹.

Глава једанаеста

Пошто смо изложили учење Енглеске цркве о јерархији, пред нама се природно јавља питање: како се могу примити англиканска рукоположења са православног гледишта? Другима речима: како се може решити питање валидности енглеске јерархије? Ако се прими у обзир да се у Енглеској цркви повређују веома битни елементи учења о свештенству као тајни, о свештеничкој власти освећења и принашања у жртву тела и крви Христове, с једне стране, а с друге — да не постоји подједнако разумевање апостолског прејемства, — онда се мора захтевати нарочита опрезност при решавању питања о валидности енглеске јерархије.

Професор Петроградске духовне академије И. Соколов, који се специјално бавио проучавањем питања о енглеској јерархији, на крају својих испитивања долази до закључка да отступања Енглеске цркве у учењу о тајни свештенства и о свештеничкој власти освећења и принашања у жртву тела и крви, иако повређују веома битне елементе власти свештенства, ипак ова „повреда не означава безусловно потпуно уништавање свештене власти“,² „не лишава силе високо преимућство благодатног дара, који се предлаже при посвећењу, јер то преимућство је довољно за то да би узвишено посвећење над обичним обредним радњама. У садржину тог благодатног дара улази власт отпуштања и задржавања грехова, проповеди речи Божје и вршења тајни“.³ Све су то „такви услови који показују да се у Енглеској цркви донекле сачувало јерархијско уређење и поред показаног отступања од истине...“⁴ Професор И. Соколов допушта према англиканској јерархији примену принципа снисходљивости (οἰκονομία), при чему обим и границе те снисходљивости може одредити црква.

Други испитивач енглеског учења о јерархији, професор Московске духовне академије В. Соколов, долази до

¹ Душеполезное Чтение, 1898, февраль, стр. 388.

² И. Соколов, *op. cit.* стр. 45—46.

³ *Ibid.* стр. 47.

⁴ *Ibid.* стр. 46.

повољнијег закључка који не искључује признање енглеских рукоположења од стране Православне цркве валиднима. „Безусловне догматске заблуде Енглеске цркве, каже професор В. Соколов, су такве природе да не уништавају потпуно благодатну силу рукоположења“.¹ Према томе од саме Енглеске цркве, по његову мишљењу, зависи да се отстране те заблуде међу које он на прво место ставља нејасно учење о тајнама. Професор В. Соколов поставља уз то питање: да ли може православни хришћанин да призна енглеског јерарха за носиоца божанске благодети „ако Енглеска црква стварном саборном одлуком изјави своју праву веру у учење о тајнама? — „Не“, одговара он. „Нико од православних људи сам по себи није у праву да коначно решава ово питање; он мора да очекује одлуку Свете цркве“.² „Разумљиво је, каже трећи руски богослов, професор Булгаков, да ово може учинити само сва Црква својом саборном одлуком или по узајамном споразуму својих главних претставника“.³

По нашем мишљењу, за повољно решење тог питања потребни су ови услови:

а) Пре свега од стране англиканаца је потребно васпостављање истините вере, тј. вероучења старе Васељенске цркве. Овај услов проистиче из појма о цркви, која је, према православном схватању, друштво људи, установљено Господом нашим Исусом Христом, који верују у Њега и сједињени су међу собом јединством вере, јединством јерархије и јединством тајни.⁴ Тек с васпостављањем јединства у вери и тајнама може се привести повољном решењу питање о јерархији. Између осталог, ако се учење Енглеске цркве о тајни свештенства покаже да стоји у сагласности с учењем старе Васељенске цркве, — ово ће бити јасан доказ да је англиканство не само на спољашњи начин сачувало апостолско прејемство, него није ни променило суштину оног служења које је неопходно за цркву по мисли њеног Божанског Оснивача. Али и у случају враћања англиканства

¹ В. Соколовъ, *op. cit.*, стр. 361.

² *Ibid.*

³ А. Булгаковъ, Законность и действительность англиканской иерархии (Труды К. Д. А., 1900, авг., стр. 541).

⁴ Упор. Послание Патриарховъ Восточно-Каболической Церкви о православной вѣрѣ, чл. 10 и Пространный Катихизисъ, вопросъ — что есть церковь.

учењу Васељенске цркве може се јавити питање које неће бити у корист признања енглеске јерархије. Може се открити да се благодатни дар свештенства угасио у Енглеској цркви, или да је светлост благодети у њој толико незнатна да се њена рукоположења сама по себи не могу признати као довољна.¹ Зато је за решење питања о енглеској јерархији потребно да се испуни други услов.

б) Други услов за решење питања о енглеској јерархији стоји у вези са ауторитативном одлуком целе Православне цркве по том питању. Како показује историја старе хришћанске цркве, само цела Васељенска црква је допуштала повољније решење о клирицима јеритичких друштава у циљу њиховог привлачења к себи, о чему сведочи случај с несторијевцима, иконоборцима и другима.² Значи, и у овом случају, коначно решење питања не припада појединим претставницима цркве, нити спада у надлежност једне или више помесних цркава, него зависи од саборне одлуке целе Православне цркве.

V. РЕЗУЛТАТ АНАЛИЗЕ СИМВОЛИЧКИХ КЊИГА ЕНГЛЕСКЕ ЦРКВЕ У ВЕЗИ СА ПРОБЛЕМОМ ЊЕНЕ САДАШЊОСТИ

Глава прва

При разматрању вероучења Енглеске цркве, како је оно изложено у њеним симболичким књигама, ми смо се зауставили на оним тачкама које су најкарактеристичније за енглеско вероучење. На њима се највише заустављала и зауставља мисао православних богослова нарочито приликом преговарања о зближењу Енглеске и Православне цркве. Отступање Енглеске цркве од Православне нарочито се испојило у учењу: о исхођењу Св. Духа од Оца и Сина, о изворима вероучења, о цркви и васељенским саборима, у негирању учења о трансупстанцијацији и жртвеном значају тајне евхаристије и у непризнавању догмата поштовања икона, моштију и призивања светаца. У противречности је с учењем Православне цркве и енглеско учење о првенству

¹ S. Basilii Magni, Amphilochio de canonicis, epist. CLXXXIII, Migne, scr. gr. t. XXXII, 668B—669A.

² А. Серафимовъ, О принятии неправославныхъ христіанъ въ православную церковь (Труды К. Д. А., 1854, августъ, стр 500).

краљеве власти у цркви. Нејасност, неодређеност и растегљивост, које допуштају тумачење и у протестанском и ортодоксалном смислу, налазимо у учењу Енглеске цркве о тајнама, нарочито о тајни евхаристије и свештенства. Исти карактер неодређености и компромиса има и учење Енглеске цркве: о предодређењу, слободној вољи, оправдању и првородном греху.

Из критичког прегледа енглеског вероучења, како је оно изложено у званичним символичким изворима „Articles of Religion“ и „The Book of Common Prayer,“ по нашем мишљењу, следује да то учење не може задовољити православне, и то из ових разлога:

а) Пре свега, символичке књиге Енглеске цркве носе на себи довољно јасан печат протестантизма. Овим се нарочито одликују „Articles of Religion“, због чега се они највише разликују с православним учењем у многим тачкама. И ово утолико пре, што „краљевска декларација“ која претходи том символичком документу препоручује да се они разумеју у „буквалном смислу“ („in the literal and grammatical sense“)¹. Истина, претставници англокатоличког правца који траже зближење с Православном црквом тумаче „Articles“ слободније и, у сагласности с „The Book of Common Prayer“, траже у њима ортодоксални смисао. Али, с једне стране, они не успевају увек у томе, а с друге — ми не можемо да дајемо нарочити значај „Prayer Book“-у. Ова је символичка књига била састављена под утицајем странке која је нагињала католицизму, и остала без измене само благодарени интервенцији краљевске власти. Затим од своје појаве на свет „Књига општих молитава“ била је увек предмет напада од стране протестантски расположених англиканаца због своје неодлучности и недоследности које су допустили њени састављачи насупрот начелима израженим у „Articles of Religion“². Зато је, како смо видели, свештеник православне општине у Енглеској Овербек и назвао учење Енглеске цркве *doctrina protestantissima*.

б) Символичке књиге Енглеске цркве, нарочито „Articles of Religion“, одликују се двостраношћу и растегљивошћу, што допушта њихово разумевање и тумачење у разном

¹ The Book of Common Prayer, p. 684.

² А. Булгаковъ, *op. cit.* (Труды К. А. Д., 1901, апр., стр. 627).

смислу и правцима. Ово је дошло као последица тежње њихових аутора који су имали задатак да измире протестанске и католичке елементе у држави. То се јасно види из предговора „Prayer Book“-а, где се каже да се при њеном састављању имало у виду „да се нађе средина између две крајности...“ („It hath been the wisdom of the Church of England... to keep the mean between the two extremes“).¹ Отуд је потпуно разумљиво што англиканство, по речима професора Глубоковског, „придржавајући се позиције *via mediae*, претставља веома слабу брану између протестанства и католичанства и то брану којој прети већа опасност од прве него ли од друге стране...“² Ако одбацимо преувеличавања оних приговора који се чине против англиканства, ми смо, по речима професора Глубоковског, „ипак дужни констатовати у англиканству велику религиозну подвојеност и цепање. Али уз то у англиканству нема ни строго консолидоване целине, која би била способна да примамљује својим унутарњим уједињењем или да потчини догматичким једномишљењем“.³

в) Циљ састављања главног енглеског симбола „Articles of Religion“ био је установљење религиозног јединства верних, — „да се избегну размимоилажења у мишљењима и да се утврди сагласност у односу на праву веру“ („for the avoiding of Diversities of Opinions, and for the establishing of Consent touching true Religion“),⁴ што се чита из наслова ових „Artikles“. Али су његови састављачи замишљали да ту сврху постигну на сасвим друкчији начин од онога којег се придржавала и придржава Васељенска црква. Главна сврха којој је тежила у својој делатности та црква при састављању симбола и доношењу својих одлука састојала се у томе да се нађе одговарајућа формула за изражавање ове или оне тачке хришћанског учења, која је била предмет погрешног разумевања од стране појединих њених чланова. Отуд видимо јасност, тачност и потпуност у излагању догмата Васељенске цркве, што је дало могућност да се очува јединство и чистота откривене истине од примесе јеретичких

¹ The Book of Common Prayer, p. 9.

² Н. Глубоковски. Англиканство и православље (Хришћански живот, 1926, бр. 3 стр. 123).

³ Ibid.

⁴ The Book of Common Prayer, p. 681.

заблуда. Насупрот томе енглески реформатори нису желели да тачно изложе богооткривене истине и да тако отстране и искључе оне који друкчије мисле, него су или искључивали саме тачке размимоилажења из броја догмата, тј. истина које су неопходне за спасење, или су свесно допуштали нејасне и неодређене формуле које су се могле тумачити у разном смислу. Постизвајући на тај начин више спољашње него ли унутарње јединство, пре политичко него црквено, „Articles“, по речима А. Рождественског, „свесно су рушили основни захтев истине — јединство — кроз увођење двосмислености у основни закон црквеног живота Енглеске“.¹ „Articles“ у исто време негативно служе интересима те истине, насилно уједињавајући под својим знамењем супротне правце западне религиозне мисли и доводећи их кроз то у стални сукоб и борбу међу собом. Због изложеног, „Articles“ се одликује непотпуношћу и нејасношћу у излагању хришћанског вероучења, а у исто време и неискреношћу. „Јављајући се, каже А. Рождественски, по својој садржини као недовољни, „Articles“ по своме назначењу и не одговарају захтевима моралног закона, јер не само нису служили и не служе као средство религиозног једномишљења верних, него обрнуто, утврђују двосмисленост у предметима вере као законску појаву у животу своје цркве“.²

г) Недовољност симболичких књига Енглеске цркве као извора вероучења признају и сами англиканци. Мисао о њиховој реформи више се пута изражавала у редовима англиканаца, нарочито англокатоличког правца, а од стране званичне цркве чак су се чинили покушаји за њихову измену. Тако, на пример, питање о симболичким и богослужбеним књигама англиканства било је предмет већања на Ламбетској конференцији 1888 године. Одбор, коме је било поручено проучавање тога питања, дошао је до закључка да је због недостатака који се јасно примећују у „Articles of Religion“, „The Book of Common Prayer“, „The Catechism“ и у „The Book of Homilies“ неопходно потребно саставити ново излагање вере које би служило као основ Енглеске цркве и одликовало је од других хришћанских заједница. Ово је у толико пре потребно, што је у садашње време, према за

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 348.

² А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 347.

кључку одбора, веома тешко саставити јасну претставу о суштини англиканства и његовим односима према другим исповедањима.¹ Године 1927 Енглеска црква је претставила парламенту пројект новог „Prayer Book“-а, али парламент није одобрио тај пројект. Исто тако је одбацио парламент пројект „Prayer Book“-а и у редакцији од 1928 године.² Али, и поред забране од стране парламента, у Енглеској постоје парохије где се употребљава „Prayer Book“ у новој редакцији, чија је основна тенденција била да се англиканско богослужење приближи католичким предањима цркве. Колико пак „Articles“ не одговарају религиозној свести самих англиканаца види се из тога, што у аутономним енглеским црквама Шкотске и Северне Америке не постоји обавезност њихова потписивања и тамо „Articles“ имају више значај историјског документа.³

Глава друга

При разматрању појединих тачака енглеског вероучења ми смо указали и на она отступања у разумевању и тумачењу званичних симболичких извора Енглеске цркве, која су се јавила, с једне стране као резултат незадовољства голим и растегљивим формулама званичног исповедања, с друге — као израз тежње енглеске религиозне свести за враћањем учењу и дисциплини старе Васељенске цркве. Овај процес враћања нашао је свога израза нарочито у тако званом англокатоличком покрету, који се појавио у крилу „Високе цркве“. Тај се покрет развио у више праваца. Један правац има везе са латинством и тежи да англиканство приведе Римокатоличкој цркви. Он није многобројан, али доста утицајан благодарени потпори римокатолика, највише из Француске и Белгије. Други је правац тракторијански, чији су оснивачи били први борци против протестантских облика религиозног живота у Енглеској. Овај се правац појавио тридесетих година у Оксфорду. Његови су претставници усвојили учење Лауда и као основни ауторитет сматрају за себе стару „неподељиву“ цркву до 1054 године и према

¹ Извештај XIII одбора Ламбетске конференције, вид. Труды К. Д. А. 1889, No 2, стр. 348.

² А. Арсеневъ, *op. cit.* (Елџс, 1932, стр. 117—118).

³ *Ibid.*

томе признају све васељенске саборе и дела светих отаца првих једанаест векова. Они су били пионири оних веза, које сада постоје између нас и англиканства. Присталице овога правца припадају старијем поколењу које још памти оно време када је са опасношћу да изгубе своје парохије, а често са опасношћу по живот, воспостављало црквене традиције у својим храмовима. Као продужење тракторијанства сматра се трећи правац који би се могао назвати англо-православним. За претставнике овога правца Православна црква је оваплоћење праве Христове Васељенске цркве. Овај правац има велики број присталица између младих свештеника. Као његови центри служе: „Енглеско-источно црквено друштво“ и „Заједница св. Албана и св. Сергија“. Присталице овога правца имају два часописа: „The Christian East“ и „The Journal of the Fellowship of St. Alban and of St. Sergius“. Али, најмногобројнији је правац англокатоличког покрета либерални католицизам, чији је оснивач епископ Гор. Овом покрету припадају истакнути претставници Високе цркве, који сматрају Енглеску цркву као органски део Васељенске цркве; они признају ауторитет те цркве, али га не везују за одређено доба у историји или за нарочити црквени институт слично папству или васељенском сабору. Под утицајем овога правца биле су две најјаче организације Енглеске цркве — „Англокатолички конгрес („Anglo-catholic Congress“, и „Унија Енглеске цркве“ („English Church Union“), које су се скоро спојиле у једно друштво. Овај покрет располаже најбољим коледима и веома утицајним органима штампе, као на пример „The Church Times“ „The Church Quarterly Review“, „Theology“ и други.¹ Англокатолички покрет знатно је утицао на еволуцију религиозне мисли Енглеске цркве у правцу воспостављања традиција Васељенске цркве. О томе сведоче, како смо напред видели, „Résumé“ расправљања између претставника Енглеске и Православне цркве у мешовитом одбору Ламбетске конференције од 1930 године и одлуке „Заједничке научне комисије за односе англиканских и православних цркава“ од 1931 године. Али, споразум, до којег су дошли претставници Енглеске и Православне цркве у поменутом одбору и комисији у појединим тачкама хришћанског

¹ Н. Зерновъ, Единство Англиканской церкви (Путь, Парижъ, 1935, No 47, стр. 52—54).

вероучења, нема надлежног ауторитета и не даје гаранције да је то глас обеју цркава. Сем тога и саме се формуле, примљене од стране англиканаца и православних не одликују у свим својим тачкама потпуном одређеношћу и јасноћом. Ово, при постојећем размимоилажењу обеју цркава у вероучењу, не даје довољно наде на њихово сједињење у једно органско тело, јер никакав компромис, било вербални који допушта развојно разумевање — као што је то случај с текстом енглеских симболичких књига, било доктринални — који захтева примање *primatum*-а вероучења од обеју страна, не даје у коначном резултату ни унутарње сагласности ни стварног јединства, нити гаранције узајамне солидарности. Добија се само спољашња веза, иза које остаје дубоки унутарњи расцеп. Овај расцеп утолико је већи и јачи, што енглеска црква не замишља јединство у нашем православном смислу. Још од времена реформације код водећих кругова Енглеске цркве ми видимо тенденцију да у црквеној оградџи уједине оне елементе који се, са православног гледишта, не могу ујединити. Ова тенденција је постала, тако рећи, традиција Енглеске цркве. И сада, на пример, поред поменутих праваца, или црквених школа у крилу Високе цркве, чији претставници називају себе англокатолицима, у недрима Ниске цркве постоје више чисто протестантских праваца под општим именом евангелика. Овамо спадају: либерални евангелизам, који одговара либералном англокатолицизму, али са протестантским обележјем; конзервативни евангелизам, који, слично фундаментализму, признаје непогрешивост Библије, али се разликује од фундаментализма слободнијим испитивањем, фундаментализам и, најзад, англикански модернизам, који одбацује све хришћанске традиције и тежи стварању новог симбола вере и новом тумачењу основних истина хришћанства¹. Сви ови правци, са католичким и протестантским обележјем, налазе место у једној цркви, будући уједињени једним епископатом, чија већина припада Широкој цркви, тј. цркви, која толерира све правце. Уколико је традиција Енглеске цркве, да ове правце уједини у једној црквеној оградџи, штетна по саме англиканце и за узајамне односе англиканаца и православних, сведочи онај

¹ Н. Зерновъ, *op. cit.*, стр. 54—56.

негативни утисак и чак потпуно запрепашћење које је изазвало и код самих англиканаца и нарочито код православних обнародовање резултата тако зване доктриналне комисије.

Доктриналну комисију споразумно су одредили 1922 године архиепископи кентербериски и јоршки у циљу да се нађе заједничка основа за уједињење међу главним гранама одвојених црквених заједница у Енглеској цркви. После петнаест година рада ова комисија, састављена од претставника разних праваца, крајем 1937 године поднела је свој извештај који је почетком 1938 године био штампан и обнародован.¹ Извештај је веома карактеристичан за савремено стање религиозне мисли у Енглеској цркви. На првом месту ту излази на видик јак утицај модернизма на основне истине хришћанске религије. На име: 1) неверовање у Спаситељево рођење натприродним путем, 2) симболичко схватање Христовог васкрсења и вазнесења, 3) сумња у чуда описана у јеванђељима, 4) учење о авђелима и демонима као символима, 5) неверовање у пад првих људи, 6) сумња у пресуштаствљење Св. дарова на богослужењу, 7) релативно схватање бесмртности, 8) свођење халкидонске христолошке формуле на ишчезавајућу тачку и 9) учење да не постоји права црква, већ да смо сви у стању опште шизме један према другоме² Нас не изненађује што оваква мишљења постоје у Енглеској цркви. И између православних мирјана и чак свештеника могу се наћи људи са мишљењем које није хришћанско, али за нас је непојмљиво, да су ова мишљења која поричу хришћанство била саслушана и записана са потпуним спокојством и чак дружељубљем од стране енглеског епископата. Шта више, високи претставник тог епископата, кентербериски архиепископ, приликом обнародовања извештаја комисије, узео је у одбрану овај извештај. „Извештај доктриналне комисије, изјавио је он у конвокацији 19 јануара 1938 године, по себи је ванредан доказ удружене студије и мисли... Не треба заборавити далеко импресивније јединство које су постигли (чланови) у том погледу, не само

¹ Doctrine in the Church of England. The Report of the Commission on Christian Doctrine appointed by the Archbishops of Canterbury and York in 1922. London. S. P. C. K. 1938.

² Приказ извештаја комисије дао је д-р Драгомир Марић у Гласнику Српске православне патријаршије, 1938, бр. 16, стр. 384—388.

у основним учењима Цркве, него и у многим доктринама око којих су се у недавно време водиле огорчене препирке. Шта више не мању вредност има у извештају и отворено признање разлика, које су више разлике наглашавања појединих истина, него ли разлике у суштини.“ „Извештај комисије, завршава архиепископ, илустровао је оно што ће бити увек идеал Енглеске цркве — идеал не механичке једнообразности натурене гвозденом руком ауторитета, него живо јединство остварено кроз богату разноликост мисли и искуства.“¹ На срећу религиозна свест англиканског свештенства и шире масе верујућих англиканаца није могла да се помири ни са извештајем комисије, ни са изјавама, као што је напред наведена изјава кентерберијског архиепископа. Талас узбуђења је прошао Енглеском, и енглески епископи су били принуђени да осуде извештај комисије и даду изјаву да то није званично учење Енглеске цркве. Али ниједан од свештеника који су званично изразили да не верују у Христово васкрсење и оваплоћење Сина Божјег, није био лишен чина или одлучен од цркве, него су остали свештеници и даље. Ова равнодушност и спокојство званичних кругова Енглеске цркве нису разумљиви за нас православне. Посматрајући са стране, код нас се ствара утисак да у тим круговима као да не постоји онај пламен ревности за Божју правду, о којој говори ап. Павле (II Кор. XI, 2). Колико међутим расположење створено извештајем код неангликанаца није безразлично за саме англиканце сведочи један познавалац и пријатељ Православне цркве Athelstan Riley. Поводом извештаја доктриналне комисије он је изјавио: „У међувремену од пре неколико дана, ја сам био у додиру са неколицином римокатоличких и православних претставника; ја сам им једва могао гледати у очи“ (од стида).² Други су изражавали мишљење да овај извештај уопште није требало ни штампати, или у крајњем случају штампати га на латинском језику, као језику црквенонаучном у Западној цркви.

Глава трећа

Велику сумњу у погледу изједначавања англиканског и православног учења изазивају унионални преговори које води

¹ The Church Times, 1938, 21 jan. p. 57.

² The Church Times, 1938, 1 apr., p. 356.

Енглеска црква поред Православне и са другим конфесијама, које или не признају апостолско прејемство, као што је случај са Шведском и Финском црквом, или немају епископата, о чему сведочи нацрт јужно-индијског црквеног уједињења.¹ Из овога се да закључити да Енглеска црква као једна целина и не мисли на враћање учењу и дисциплини Васељенске цркве, што сачињава циљ англокатоличког покрета, него има намеру да постане, према изразу професора Глубоковског, један „еклезијастички конгломерат“, приписујући себи једну специјалну провиденцијалну улогу уједињења око себе целог хришћанског света. Ово се види како из рада саме Ламбетске конференције, где се говорило о уједињењу с најразличнијим хришћанским конфесијама,² тако и из извештаја „о јединству црквеном“, где се каже: „Наш специјални карактер као што верујемо, наш специјални допринос Васељенској цркви, потиче од факта да смо ми према историјским околностима били у могућности да у својој једној заједници комбинујемо традиционалну веру и поредак католичке цркве с оном непосредношћу приближавања Богу кроз Христа о којој нарочито евангеличке цркве дају сведочанство, и слободу интелектуалног истраживања којим се стално остварује корелација хришћанског откривења и непосредног знања“.³ Ми не поричемо провиденцијални значај Енглеске цркве, али сумњамо да би Енглеска црква при расплинутости и неодређености свог вероучења, чему одговара разноликост и несређеност у веросазнању њених верних, могла да буде „Brücke-Kirche“ за сједињење оних црквених заједница које се саме не слажу између себе у основним питањима хришћанског вероучења. Вођства може се примити само она заједница која сама има једно јединствено и сређено учење или јасан и одређен идеал, рецимо учење старе Васељенске цркве. Англиканство, као целина тога на жалост нема. Зато одличан познавалац англиканства, учесник многих заједничких англо-православних конференција професор Н. Глубовски у

¹ Н. Глубоковски, *Apostolica successio* и јужно-индијско црквено уједињење (Гласник С. п. п., 1930, бр. 22—23, стр. 341).

² Н. Глубоковски, *Apostolica successio* и јужно-индијско црквено уједињење (Гласник С. п. п., 1920, бр. 22—23, стр. 341).

³ Иринеј еп. бачки, Ламбетска конференција и уједињење цркава (Гласник С. п. п., 1930, бр. 23—24, стр. 347—367).

једном од последњих својих чланака написао је: „Православни треба да предложe англиканцима да ови израде једну строго одређену у терминима догматско-канонску „символику“ која би била санкционисана од стране цркве и била безусловно обавезна за свакога који исповеда англиканство од највишег до најнижег. Дотле сви наши спорови и споразуми биће исто тако неосновани и бесциљни, као трка за магловитом фатаморганом која се час појављује час ишчезава...¹ По нашем мишљењу, приликом унионалних преговора с англиканцима треба да се узме као база учење Васељенске цркве утврђено на седам васељенских сабора. Ово учење треба да буде и полазна тачка тих преговора. Зато, нама се чини, не користе узајамним односима православних и англиканаца православни богослови који од англиканаца усвајају принцип компромиса, који се толико штетан показао по саме англиканце. Исто тако не успевају у мисији зближења Енглеске и Православне цркве ни претставници православног клира, који на своју руку, без икакве резерве, склапају с англиканцима споразуме у име Православне цркве и прејудуцирају оно што треба да буде предмет саборног решења целе Православне цркве. Ми не поричемо добре намере таквих богослова и клирика, али сумњамо да ће они задовољити оне англиканце који искрено и озбиљно теже да се врате учењу старе неподељене цркве, а кроз то приближе Православној цркви. Јасан и одређен став Православне цркве не само да неће удаљити од нас англиканце, него ће узвисити њен ауторитет у њиховим очима. Насупрот неодређености и расплнутости званичног англиканског вероучења, православни треба да предоче англиканцима и раскрију пред њима систем православног вероучења, јер само јасност, одређеност и начелност могу да привуку англиканце на нашу страну. Ту одређеност и начелност траже сами англиканци. Тако, на пример, каноник Даглас, који сам себе сматра за великог пријатеља Православне цркве, у својој карактеристици Римокатоличке цркве, између осталог, каже, да она привлачи англиканце одлучном (fearless) логиком свога система и својом непоколебљивом истрајно-

¹ Н. Глубоковски, Въпросътъ за присъединяването на англиканството къмъ православието (Православецъ Мисионеръ, Пловдивъ, 1933, нов., стр. 1—8).

шћу у принципима...¹ А напред поменути Athelstan Riley у своме чланку поводом заједничке православно-англиканске прославе у Лондону хиљадушестогодишњице првог васељенског сабора изразио је мисли које могу да буду образац за православне у њиховим преговорима с англиканцима. „Јединство вере, каже Mr. Riley, мора доћи пре јединства у општењу; ово је истина, коју ми англиканци не можемо да губимо из вида. И заједница вере није трговина када свака страна уступа нешто да би достигла жељен циљ. Енглески дух тако је навикао на компромисе да нам је тешко разумети поступке других хришћана. Источна црква као и Римокатоличка исто тако је чврста у својој вери, коју су јој како она верује, предали тачно њени учитељи и богослови. Православље је један прецизан систем, из кога се не би могао избацити ниједан камен, јер би се онда цела структура подвргла опасности. Као и Римокатоличка црква и Православна верује у то да Свети Дух непогрешиво и на чудесан начин управља црквом Христовом... Ово је јасно догматско учење Православне цркве, засновано на одлукама васељенских сабора и чврсто привржено васељенској традицији...“ Будући васпитан у тракторијанском духу Високе цркве и добро упознат са источним схватањима о цркви, Mr. Riley потпуно је свестан којим путем треба поћи ка уједињењу Енглеске и Православне цркве када каже: „Ми боље да прво уредимо своје домаће прилике, пре него позовемо православне да пзбиљно помисле на уједињење“. Мишљење Mr. Biley-а није усамљено у англиканству. Исто становиште је заступао и Mr. W. J. Birckbeck. У своме писму професору Глубоковском он је писао да кад би Православна црква ушла у општење са Енглеском у њеном тадањем облику, он би изгубио према њој сваки интерес. „Ово мишљење, примећује Mr. Riley, које припада таквом верном сину Енглеске цркве као што је Биркбек и таквом проницљивом раднику на уједињењу, мора бити примљено к срцу“.² Дакле, као предуслов за зближење Енглеске и Православне цркве, а доцније за њихово евентуално сједињење, Енглеска црква мора да среди своје вероучење и као образац узме учење

¹ The christian East, sept. 1926, p. 114.

² Церковныя Вѣдомости, 1925, № 23 и 24, стр. 14.

Васељенске цркве, утврђено на седам васељенских сабора. Ово је једини пут којим би могла да пође Енглеска црква, ако она искрено жели сједињење са Православном црквом. А за то је потребно да она остави досадањи пут компромиса и интерконфесионализма, који води стварању неке „нове будуће цркве“, која би ујединила све хришћане. На ово указују не само православни богослови, као Н. Глубоковски, него и сами англиканци, као А. Riley, W. Birkbeck и други. И ово је потпуно оправдано, јер „црква, по речима А. Хомјакова, не може бити хармонија несугласица; она не може да буде збир православних, латина и протестаната. Она није ништа, ако нема савршене унутрашње хармоније вере и спољашње сагласности у изразима“.¹

Глава четврта

У претходној глави ми смо начелно указали на предуслов зближења и евентуалног сједињења Православне и Енглеске цркве у будуће, о чему се Православна црква усрдно моли скоро за време сваког богослужења када преко својих свештенослужитеља изговара: „За мир свега света, за благодатање светих Божијих цркава и сједињење свих Господу се помолимо“. Када ће наступити тај благословени момент „сједињења свих“ ми не знамо. Али ми верујемо да то сједињење мора да буде слично јединству Свете Тројице, да буде јединство хришћана у љубави и истини, о коме се молио Исус Христос у својој првосвештеничкој молитви (Јов. XXVII, 20—21). Зато је, по речима Георгија Флоровског, целесходније када се „питање о сједињењу поставља као питање Истине — тражење истине, која ће не само ослободити него ће и сјединити, јер је Истина једна и Она је јединство“.² Зато место речи сједињење Г. Флоровски употребљава реч „присаједињење“. „У појму „присаједињење“, каже он, свакако је више тачности и прецизности него у појму обичног „сједињења“. Овде остаје нејасно: ко се сједињује. Међутим присаједињење значи присаједињење Истини... Сједињење је само могуће у Духу и сили, у надахнућу и светости. Зато

¹ А. Хомяковъ, Полное собраніе сочиненій, т. II, стр. 374.

² Г. Флоровскій, Проблематика христіанскаго возсоединенія. УМСА Press, Paris, 1933, стр. 14.

тешко да ће до њега доћи на богословским конференцијама, на скупштинама јерарха, тешко у Лозани и још теже у Штокхолму... Ако сједињење мора да се оствари у историји, то ће у сваком случају бити у есхатолошком сутону и уочи парусије.¹ Ми нећемо говорити колико је оправдан песимизам Г. Флоровског, једног од веома одушевљених и агилних раденика на зближењу Енглеске и Православне цркве, али мисли изложене у његовој брошури „Проблематика хришћанског сједињења“ у многоне могу да послуже као руководне у преговорима за зближење православних и англиканаца. Уколико Енглеска црква води свој почетак од религиозне реформације, уколико је она изашла из њених недара, пред њом стоји задатак потпуног савлађивања и можда одрицања од реформације. Енглески народ је скупо платио реформацију, која је, по речима Mr. Riley а, „до основа потресла Енглеску цркву“.² Колебајући се за време и после реформације, како је казао Њуман, између „да“ и „не“, са параграфима који се нагињу реформаторским доктринама и са литургичким формулама, које следују старом ритуалу, Енглеска црква ни до данас није изишла из своје кризе. Критика Енглеске цркве, коју је дао још у прошлом веку А. Хомјаков, после обнародовања извештаја доктриналне комисије има свој значај и данас. „Позиција англиканства, каже А. Хомјаков, потпуно је опредељена. То је узан насип сумњиве чвртине о који ударају таласи романизма и протестантизма, а који се са обе стране рони у неизмерну дубину. Позиција не може да опстане, али где је излаз? Романизам — противприродна тиранија, протестантизам — незаконита побуна. Али где је јединство без тираније? Где се може наћи слобода без устанка? И једно и друго може се наћи у старој, прејемственој, неизмењеној традицији цркве Ево стене и уточишта!³ Враћање учењу Васељенске цркве, чије је семе било посејано у Енглеској у прве векове хришћанства и које се можда несвесно сачувало у традицији англиканства — једини је пут за Енглеску цркву. Само у томе случају може да престане изолованост англиканства и воспоставиће се његово место у хришћанском свету међу

¹ Ibid, стр. 14—15.

² Церковныя Вѣдомости, 1925, No 23 и 24, стр. 12.

³ А. Хомяковъ, op. cit., 391.

старим хришћанским црквама, а његови ће епископи добити одговарајући положај васељенској јерархији.

Наш став према Енглеској цркви није резултат неког неоправданог и претераног ригоризма. Ми смо свесни да је главни задатак Православне цркве у чувању Христове истине и ризнице оних благодатних дарова које је Христос дао цркви. Ова свест обавезује нас да будемо двоструко будни, кад је у питању истина, закон Божји, јер по речима Господа „Док не прође небо и земља, ни једне јоте или једне цртице неће нестати из закона“ (Мат. V, 18). Ова непроменљивост Христова закона, на коју указује и апостол Павле у посланици Галаћанима (I.8—9) и условљава наш став према Енглеској цркви, и ми искрено желимо да англиканци то приме са највећим поверењем. Нас не руководи гордост, јер у питању није људска мудрост, него Христов закон, богатство Његове цркве. Још мање на православном истоку може бити тенденције за неком хегемонијом да слободна и национална Енглеска црква у ма каквом погледу дође у неки подређени положај. Зависност од папизма у Средњем веку бацила је Енглеску цркву у крајност реформације. Ми желимо да се англиканство врати из реформације, врати у цркву, присаједини њој. Ми желимо да наше узајамно приближење буде у пуноћи и сили, а не у слабости и оскудности, у истоветности мистичког опита и живота, у пуноћи „неподељене вере“, у пуноћи тајни. Ми желимо да англиканство дође као равноправни члан између старих хришћанских цркава које заједно сачињавају једну Васељенску цркву, дође на заједничку трпезу Тела и Крви. У очекивању тог часа ми желимо да се између нас одржи и ојача онај савез мира, солидарности и хришћанске кооперације, који се установио у последње време и који је толико неопходан савременом хришћанском свету кога раздиру национално непријатељство, класна борба и политичке страсти. И сама је црква сада у патњи и гоњењу. Без преувеличавања можемо рећи да је дошло време за које је рекао Спаситељ: „доћи ће час кад ће сваки који вас убије мислити да Богу чини службу“ (Јов. AVI, 2). Зато је нарочито у овом моменту потребна солидарност хришћанских цркава. По Божјем попуштању највише сада страда Источна црква. Многе хиљаде њених служитеља дали су свој живот за Христа у Русији. Енглеска црква је показала много ра-

зумевања и хришћанске љубави према православној браћи. Пријатељ Православне цркве Mr. Rilly набрајајући позитивне резултате узајамних напора по зближењу Енглеске и Православне цркве у своме чланку пише: „Енглеска црква је имала могућност да покаже много добротe која неће бити заборављена. Утицај кентерберијског архиепископа био је употребљен за помоћ источној браћи која су била у беди у Русији и Источној Европи... Српска црква сетиће се да смо ми кад је била у невољи васпитавали њене студенте за свештенике у теолошким колеџима Оксфорда, да смо издавали њене литурџичке службенике за употребу у њиховим црквама које су биле опљачкане за време непријатељске окупације. Да ли ће заборавити Руси некада напоре који су учињени у Ламбету у корист патријарха Тихона и уступање лондонске парохијске цркве за Русе у њиховој највећој беди“.¹ Ни Срби ни Руси неће заборавити добротe енглеске браће. Не може да се заборави она доброта која долази као излив хришћанске љубави, искрене солидарности и дубоког узајамног разумевања. О узајамном разумевању сведоче и многобројне англо-православне скупштине на којима англиканци и православни све више и више прилазе један другоме. На тим скупштинама ствара се оно јединство у Христу, јединство ума и срца, које је толико неопходно не само источним, него и западним хришћанима јер пред једним и другима стоји опасност обнове незнабоштва. Наша је искрена жеља да ове скупштине буду надахнуте више идеалом старе Васељенске цркве него ли духом интерконфесионализма којим се одликују богословске конференције у новије време.

ЗАКЉУЧАК

Историја символичких књига Енглеске епископалне цркве и кратак преглед њихове садржине, као што смо видели, јасно указују да је реформација дубоко потресла организам Енглеске цркве и оставила дубоку бразду у религиозном сазнању енглеског народа. Реформација је одбацила не само предрасуде и многе злоупотребе, које су постојале у Западној цркви у Средњем веку, него је погодила и оне тачке хришћанског вероучења, које су биле тековине старе Васе-

¹ Церковныя Вѣдомости, 1925, No 23 и 24, стр.

љенске цркве. Само благодарећи урођеном конзерватизму енглеског духа, Енглеска црква је сачувала традицију Васељенске цркве, што се донекле види у њеним симболичким књигама, највише у *Prayer Book*-у, а донекле и у тежњи многих њених синова да се врате учењу старе, неподељене цркве. Двојство које је створила реформација у религиозном сазнању енглеског народа нашло је свог израза пре свега у енглеским симболичким књигама. Ове књиге не задовољавају саме англиканце, а још мање могу задовољити нас православне. Зато ове књиге не могу да служе као база за преговоре с англиканцима. Истина, у последње време се чују гласови не само међу англиканцима него и православним богословима — да симболичке књиге имају више историјски значај, и у преговорима с англиканцима треба се ослањати на стварне чињенице савременог религиозног сазнања Енглеске цркве. Ми знамо да симболичке књиге, нарочито „Articles“, не одговарају религиозној свести многих синова Енглеске цркве, али те књиге нису одбачене, на њих се позивају званични претставници Енглеске цркве, у њима траже оправдање свога гледишта богослови разних религиозних праваца. Шта више, покушај да се изврше неке измене у „Prayer Book“-у, да се ова књига приближи традицији Васељенске цркве изазвао је велику опозицију у енглеском парламенту и пропао је. Пред Енглеском црквом стоји неодложен проблем стварања, како се изразио професор Н. Глубоковски, „строго одређене у изразима догматско-канонске симболике“, која би заменила симболичке књиге из доба реформације.

Двојство у религиозном сазнању енглеског народа, које се јавило као последица реформације, види се и у поцепаности енглеског црквеног друштва. Као у време оснивања Енглеске самосталне цркве, тако и сада англиканство сачињавају разне групе са разним учењем и идеологијом, које уједињује зиједничко име Енглеске цркве. У англиканству се занемарује један битни моменат који улази у појам о цркви — јединство вере. Запоставља се и потцеђује онај напред поменути принцип који је истицао св. Кипријан: „Deus unus est, et Christus unus, et una Ecclesia ejus, et fides una, et plebs una in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata“¹ Са

¹ Cyprian, De unitate ecclesiae, cap. XXIII, Migne, ser. lat. t. IV, col. 534.

гlediшта овог принципа, кад би га ми консеквентно спровели, Енглеска црква не би могла да се замисли као један организам. И стварно, с једне стране, ми видимо у крилу Енглеске цркве моћни англокатолички покрет, који се „чврсто држи за оваплођење Вечне Речи, доктрину симбола вере“ и чији се поједини претставници потпуно приближују учењу Православне цркве, с друге пак стране, под истим црквеним кровом, и истој црквеној огради Енглеске цркве, под вођством једнога епископата живе многобројни еванђелици, чије се учење све више трансформира у модернизам и либерални еванђелизам. Ови последњи не претстављају ништа друго него старе аријевце или сличне јеретике јер „савремени модернист, по речима Мг. Riley-а, најчешће је стари јеретик, који продаје старе лампе за нове“. Зато проповед англиканаца о јединству цркве стоји у супротности с њиховом праксом и њиховим учењем о неодређеним границама цркве: Зато англиканци лака срца воде преговоре са многим исповедањима у једно исто време, сматрајући зближење с њима као корак за стварање „будуће нове цркве“, која би ујединила све хришћане. Ми из разлога указаних у последњем одељку, примамо на себе смелост да кажемо англиканцима да је за сједињење с Православном црквом потребна не само догматска сагласност него и одрицање од униониалних преговора и општења у тајнама са оним исповедањима која не могу да приме учење Васељенске цркве. Другим речима, англиканци треба да се одрекну погрешне преставе о границама цркве. И ово у толико пре, што се унутрашња и спољашња политика Енглеске цркве у последње време баш инспирише том претставом, што само потпомаже онај процес на који је указао А. Хомјаков. С једне стране, ми видимо све више распадање англиканства на протестантске секте, с друге — стремљење да се ојача црквени дух и јерархијски строј. Ми желимо да видимо Енглеску цркву једну јединствену. Кроз ово јединство оствариће се доцније и јединство између православља и англиканства, да би се испунила заповест нашега Спаситеља, да сви буду једно (Јов. XVII, 21). Док није наступило то време, ми, памтећи речи Господа: „Који долази к Мени нећу га истерати напоље“ (Јов. VI, 37), морамо са пуно братске љубави да пружимо оним англиканцима, који хоће да се врате учењу Васељенске цркве

благодатне дарове ове цркве које је сачувало православље. Што се нас тиче, ми ћемо и даље остати верни речима Апостола: „Браћо, стојте и држите предања...“ (II Сол. II, 15), да бисмо били достојни његове похвале: „Хвалим вас пак, браћо, што све моје памтите и држите заповести као што вам предадох“ (I. Кор., XI, 2).

Ф. Рајевски
